SIMA Pracownia Usług Architektonicznych
mgr inż. arch. Małgorzata Dworska
ul. Grabiszyńska 152/3
53-437 Wrocław
tel. (0* 71) 361 73 51
tel. kom. 501 361 625

Konserwacja i Restauracja Dzieł Sztuki
Piotr Wanat
ul. Zaolziańska 12/3
53-334 Wrocław
tel. 0602 775 398

DOKUMENTACJA KONSERWATORSKA
TOM 2K

OBIEKT: **ZABYTKOWY CMENTARZ PRZY KOŚCIELE POKOJU P.W. ŚWIĘTEJ TRÓJCY**

ADRES: 58-100 **ŚWIDNICA, Plac POKOJU 6**
działka nr 20,21,22,23,26,51, obręb 0004, ŚRÓDMIEŚCIE (AM-7)

TEMAT: **PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH DLA ELEMENTÓW CERAMICZNYCH I KLINKIEROWYCH**

INWESTOR: **PARAFIA EWANGELICKO – AUGSBURSKA w ŚWIDNICY**
58-100 **ŚWIDNICA, Plac POKOJU 6**

AUTOR OPRACOWANIA:

mgr Piotr Wanat, dypl. kons. dzieł sztuki, nr dyplomu: 1821/95/UMK

mgr Piotr Wanat
DYPLOMOWANY KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
NR DYPL. 1821/95 UMK

KONSULTACJE:

dr Agnieszka Seidel-Grzesińska, Instytut Historii Sztuki UWr

Wrocław, październik 2007r.

NINIEJSZE OPRACOWANIE JEST CHRONIONE USTAWĄ o PRAWIE AUTORSKIM i PRAWACH POKREWNYCH; JEGO KOPIOWANIE, POWIELANIE lub PUBLIKOWANIE e CZĘŚCI lub w CAŁOŚCI BEZ ZGODY AUTORÓW JEST ZABRONIONE® (Dz. U. Nr 24, poz. 83, art. 1, punkt 2, z dnia 23.02.1994 r.)

1. DANE OGÓLNE OBIEKTU

Przedmiotem opracowania jest zespół obiektów znajdujący się na terenie cmentarza przy Kościele Pokoju p.w. Świętej Trójcy w Świdnicy, w których występują dekoracyjne elementy ceramiczne w postaci licowej cegły klinkierowej, kształtek ceramicznych, płytek czy ceramicznego detalu architektonicznego.

Podstawą opracowania była wizja lokalna na terenie cmentarza, korzystano także z dokumentacji archiwalnych. Nie wykonywano żadnych badań ani analiz składu występujących elementów ceramicznych

Przeważnie ceramika stanowi tło kwater ulokowanych przy murze cmentarnym, prawie zawsze jest używana jako materiał o charakterze dekoracyjnym czy to jako jedno- bądź dwubarwna okładzina, czy jako elementy o dekoracyjnej formie (kształtki profilowane, detale architektoniczne – Kaplica III). Zdecydowana większość obiektów znajduje się na części muru cmentarnego – na wewnętrznym murze zachodnim (W-3, W-4 w minimalnym zakresie, W-11) oraz na odcinku zachodnim muru północnego (N-1, prawdopodobnie pierwotnie tynkowana, N-3, N-6, N-9, N-12, N-15).

Materiały ceramiczne występujące na terenie cmentarza przy Kościele Pokoju w Świdnicy to przede wszystkim cegła – zwykła, klinkierowa i półklinkierowa (żółta i czerwona) a także szkliwiona. Ponadto w jednym z obiektów użyto do dekoracji płytek ceramicznych szkliwionych i nieszkliwionych.

W przypadku jednej z kaplic cmentarnych (kaplica III) cegła klinkierowa pokrywa w całości ściany zewnętrzne. W tym obiekcie jako jedynym zastosowano również kształtki ceramiczne o skomplikowanej formie – kapitele pilastrów zdobiących elewację frontową kaplicy.

Ważnym elementem powierzchni ceglanych są dekoracyjnie opracowane spoiny – barwione w masie a także malowane.

2. STAN ZACHOWANIA

2.A. OGÓLNY OPIS STANU ZACHOWANIA

Większość omawianych obiektów jest zachowana w stanie zadowalającym. Po oględzinach wszystkich obiektów ceramicznych można zaobserwować prawidłowość według której najlepiej zachowane są materiały nieporowate – płytki ceramiczne i cegły szkliwione, natomiast materiały porowate – cegła zwykła, wykazują większe objawy korozji, a ich stan zachowania określono jako zły.

Bardziej zróżnicowany i ogólnie gorszy jest stan zachowania spoin. W niektórych przypadkach spoiny te są bardzo osłabione, wypłukane, niekiedy są bardziej wytrzymałe, natomiast wszystkie są zabrudzone i w mniejszym lub większym stopniu pociemniałe.

2.B. SZCZEGÓŁOWY OPIS STANU ZACHOWANIA

I. MUR ZACHODNI:

W – 3

Ozdobny fragment muru z blendami.

Dekoracja w postaci cegły licowej barwy jasnokremowej, szkliwionej bezbarwnie, zestawionej z partiami tynkowanymi i fakturowanymi.
Cegła: ogólny stan zachowania dobry, niektóre cegły lekko uszkodzone – odpryski szkliwa, spękania, krakelury na szkliwie, powierzchnia zabrudzona.
Brak płyt inskrypcyjnych. Tynki miejscami spękane, spęcherzone i złuszczające się, pod cienką warstwą wierzchnią tynku warstwa malarska o trudnym do ustalenia odcieniu. Górna część muru przekryta dachówką karpiówką.

Stan zachowania elementów ceramicznych: zadowalający.

W – 4

Fragment muru z dekoracją architektoniczną, tynkowany, przekryty dachówką z cokołem z cegły klinkierowej lub okładziny w formie cegły.
Tynki spękane, spęcherzone, złuszczają się, pokryte ciemnymi plamami.

Cokół ceramiczny w stanie złym.

Kaplica III

Powstała prawdopodobnie w 4 ćw. XIX w., usytuowana przy wewnętrznym murze zachodnim. Murowana z cegły, z zewnątrz licowana klinkierem, spoiny prawdopodobnie malowane w kolorze czarnym (należy to potwierdzić po wykonaniu wstępnego oczyszczenia na etapie realizacji prac konserwatorskich).
Na elewacji obok cegły klinkierowej występują profilowane kształtki ceramiczne i ceramiczny detal architektoniczny (głowice pilastrów). Stan zachowania okładziny ceramicznej i detalu dość dobry, nieliczne drobne ubytki, powierzchnia pokryta cienkimi nawarstwieniami, częściowo wykruszone spoiny
Elewacja tylna wymurowana z cegły zwykłej, zapewne pierwotnie tynkowanej.

Ściany we wnętrzu tynkowane – zachowane relikty tynku, detal sztukatorski, prawdopodobnie gipsowy.
We wnętrzu na ścianie centralnej pomnik nagrobny na szkielecie ceglanym z detalami

sztukatorskimi kształtowanymi w zaprawie, z zachowanymi śladami polichromii. Po obu stronach pomnika płyciny z zachowanymi resztkami profilowanych w zaprawie ram, polichromowane.
Tynki zachowane w bardzo niewielkim stopniu, tylko w partii przy posadzce. W odsłoniętym licu cegły widoczne drobne ubytki. Spoiny wykruszają się i osypują.
W oknach metalowe szprosy – skorodowane.
Obramienie i płyta krypty z szarego granitu, płyta odsunięta.
Posadzka z płytek granitowych (lastriko?) z motywem meandru.
Na kopule oraz wewnątrz kaplicy zalegający materiał organiczny w postaci liści i gałęzi. W partii dachu oraz we wnętrzu kaplicy zaczynają rozwijać się młode drzewa i trawy.

Stan zachowania elementów ceramicznych:

cegła licowa na zewnątrz – zadowalający
ceramiczny detal architektoniczny – zadowalający
cegła na scianie tylnej i wewnątrz – zły.

W – 11

Fragment muru wykonany z cegły klinkierowej, z czterema płycinami o tynkowanych wnętrzach.

Lico cegły w miejscach zaciekania wód opadowych pokryte czarnymi nawarstwieniami, powodującymi jego spęcherzanie i odpadanie co prowadzi do odsłaniania struktury cegły.

Tynki złuszczają się, odpadają płatami, pokryte ciemnymi plamami.

Profilowane kształtki ceramiczne w zwieńczeniu gzymsu, miejscami ubytki łatane zaprawą.

Stan zachowania cegły – zły.

II. MUR PÓŁNOCNY :

N – 1

Fragment muru o wątku mieszanym, kamienno-ceglanym z pogrubioną częścią centralną, murowaną z cegły, pierwotnie prawdopodobnie tynkowaną.
Na ryzalicie umieszczona prostokątna płyta, z której zachowało się piaskowcowe obramienie zdobione bardzo słabo zachowanym ornamentem roślinnym.

Powierzchnia cegieł wypłukana, osłabiona. Cegły miejscami wykruszają się, podobnie jak spoiny.

Stan zachowania elementów ceramicznych: zły.

N – 3

Odcinek muru licowany cegłą klinkierową, ujęty po bokach podobnymi słupkami, zwieńczony dachówką. Utrącone zwieńczenie słupka po lewej stronie, fragmenty ceramiczne leżą na ziemi. W centralnej części muru umieszczona płyta piaskowcowa z herbem.

Spoiny pomiędzy cegłami malowane czarna farbą.

Powierzchnia cegieł lekko zmatowiona, pokryta niezbyt grubymi szaroczarnymi nawarstwieniami i zabrudzeniami. Spoina częściowo wykruszona. Występują drobne ubytki dachówek kryjących grzbiet muru.

Stan zachowania elementów ceramicznych: zadowalający.

N – 6

Odcinek muru licowany cegłą licówką czerwoną i żółtą, przekryty dachówką, spoina żółtougrowa, barwiona w masie.

Powierzchnia cegieł lekko zmatowiona, pokryta niezbyt grubymi nawarstwieniami i zabrudzeniami. Spoina częściowo wykruszona. Występują drobne ubytki dachówek kryjących grzbiet muru.

Stan zachowania elementów ceramicznych: zadowalający.

N-9

Odcinek muru cmentarnego ujętego po bokach słupkami zwieńczonymi u góry daszkami dwuspadowymi. Całość licowana cegłą żółtą z dodatkami cegły czerwonej – pasy dekoracyjne u góry i u dołu oraz na słupkach. Spoina barwiona w masie na kolor różówougrowy.

Powierzchnia cegieł lekko zmatowiona, pokryta niezbyt grubymi nawarstwieniami i zabrudzeniami. Spoina częściowo wykruszona. Występują drobne ubytki dachówek kryjących grzbiet muru.

Stan zachowania elementów ceramicznych: zadowalający.

N-12

Pomnik nagrobny rodziny Polte. Wykonany z piaskowca, w partii cokołu sygnatura Schümer, płyta inskrypcyjna – kremowy marmur lub wapień zbity

Lico muru na tle którego ustawiono pomnik z czerwonej cegły klinkierowej na skraju ujęte w piaskowcowe pilastry, krypta przykryta granitową płytą.
Klinkier czerwony zachowany bez ubytków i uszkodzeń, spoiny cementowe, pokryte zabrudzeniami.

W związku z występowaniem kapilarnej wilgoci w partii cokołowej obserwuje się rozwój mikroorganizmów (glony).

Stan zachowania ceramiki – zadowalający.

N-15

Fragment muru cmentarnego dekorowany płytkami i profilowanymi kształtkami ceramicznymi.

Płytki w kolorystyce brązowo-pomarańczowej ze wzorem żyłkowania marmuru, zachowane bez większych uszkodzeń, brak pięciu płytek w lewym górnym narożniku. Ciemniejsze płytki szkliwione stanowiące profilowane obramowanie obszaru zachowane kompletnie, bez uszkodzeń. Szkliwo zmatowione. Spoiny barwne – czerwone.

Stan zachowania elementów ceramicznych – zadowalający.

3. PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

3.A. WNIOSKI I ZAŁOŻENIA KONSERWATORSKIE

Przewiduje się konserwację zachowawczą i techniczną obiektów z elementami konserwacji estetyzującej (uzupełnienie drobnych ubytków powierzchni, scalenie kolorytstyczne). Brakujące detale ceramiczne, ze względu na niewielką ilość, należy zrekonstruować, najlepiej w technice oryginału, dopuszcza się rekonstrukcję w sztucznym kamieniu.

3.B. SZCZEGÓŁOWY PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej stanu zachowania.

2. Wykonanie stratygrafii warstw barwnych.

3. Oczyszczenie wstępne lica i detalu - mycie wodą pod niewielkim ciśnieniem.

4. Oczyszczenie powierzchni cegieł z nawarstwień metodami fizyko-chemicznymi:
   a) mycie wodą i gorącą parą pod ciśnieniem (60-160 bar), mycie woda z dodatkiem środków powierzchniowo-czynnych, np. Coverax Conil 1;
   b) **cegły nieszkliwione**: czyszczenie chemiczne przy pomocy roztworu HF o stężeniu 0,5-4%, dobór stężenia i krotność zabiegu należy określić metodą prób;
   c) czyszczenie niskociśnieniowa metodą strumieniowo-ścierną (mikropiaskowanie), z użyciem ścierniw o odpowiedniej twardości jako alternatywną bądź uzupełnienie metod chemicznych - (p.4.b)
   d) doczyszczanie mechaniczne (ręczne) skalpelami, nożami, dłutami, kamieniami ściernymi itp. z pozostałości nawarstwień;

5. Odsolenie i dezynfekcja lica wątku ceglanego metodą migracji soli do rozszerzonego środowiska: okłady z wody destylowanej i waty celulozowej (10 warstw, min. trzykrotne założenie) z dodatkiem biocydu, np. Aseptiny, stęż. 0,5-1% lub Sterinolu, stęż.1–3%);

6. Wzmocnienie osłabionych i osypujących się partii wątku ceglanego (po odsoleniu) hydrofilnym preparatem krzemoorganicznym typu na bazie tetraetoksysilanu, np. RemmersFuncosil 300 metodą natrysku lub pędzlowania „mokre w mokre", do przesycenia impregnatem osłabionych partii; po wykonaniu impregnacji należy sezonować wzmocnione fragmenty przez okres min. 4 tyg. w atmosferze podwyższonej wilgotności.

7. Iniekcja spękań i szczelin w cegle środkiem konsolidującym (drobne szczeliny dyspersją akrylową Primal AC-33, większe roztworem uelastycznionej żywicy krzemoorganicznej

Remmers Funcosil KSE 500 STE z wypełniaczem Funcosil KSE FullstoffA/B.

8. Oczyszczenie mechaniczne z produktów korozji elementów metalowych (kotew) i zabezpieczenie ich farbą antykorozyjną Hammerite.

9. Przemurowanie/ ponowny montaż uszkodzonych partii muru.

10. Uzupełnienie ubytków:
a) wykonanie uzupełnień niewielkich ubytków w cegle przy użyciu barwionych w masie zapraw mineralnych na bazie białego cementu M52, wapna i piasku płukanego, o właściwościach fizycznych i mechanicznych oraz wyglądzie maksymalnie zbliżonych do partii zachowanych lub gotowych barwionych w masie zapraw restauratorskich (np. Remmers Funcosil Restauriermörtel);

b) brakujące detale ceramiczne – **cegła licowa**: uzuopełnienie materiałem o maksymalnie zbliżonych do oryginału parametrach fizyko-mechanicznych i wyglądzie, **kształtki ceramiczne profilowane i detale architektoniczne**: ze względu na niewielką ilość, należy zrekonstruować, najlepiej w technice oryginału, dopuszcza się rekonstrukcję w sztucznym kamieniu, np. na bazie żywicy epoksydowej Deitermann Eurolan FK 20

11. Rekonstrukcja szkliwa (Kwatera W-2)

12. Wykonanie nowych spoin porowatą zaprawą piaskowo-wapienną z dodatkiem spoiwa hydraulicznego (białego cementu M52 lub trasowo-wapienną) z płukanym piaskiem kwarcowym, proponowany stosunek spoiwo (wapno-cement/wapno trasowe) :k 3-1-12.
rekonstrukcja spoin barwionych w masie

13. Scalenie kolorystyczne uzupełnień w cegle laserunkową farbą krzemoorganiczną, z dodatkiem pigmentów mineralnych, np. Remmers Funcosil Historic Lasur, Funcosil LA Siliconfarbe, pigmenty mineralne Kremer.

14. Hydrofobizacja powierzchniowa **cegły nieszkiwionej** roztworem żywicy krzemoorganicznej np. Remmers Funcosil SNL pod warunkiem wcześniejszego wykonania izolacji przeciwwilgociowej obiektów.

15. Wykonanie opisowo-fotograficznej dokumentacji powykonawczej.

Opracował:
mgr Piotr Wanat
dypl. konserwator dzieł sztuki
nr dypl. 1821 UMK/Toruń

mgr Piotr Wanat

DYPLOMOWANY KONSERWATOR DZIEŁ SZTUKI
NR DYPL. 1821/95 UMK

4. SPIS FOTOGRAFII

Fot.1. Kaplica III, widok ogólny od frontu.
Fot.2. Kaplica III, widok ogólny na ścianę południową.
Fot.3. Kaplica III, detal zwieńczenia wejścia.
Fot.4. Kaplica III, detal zwieńczenia wejścia, kapitel.
Fot.5. Kwatera W-3, widok ogólny licowanego muru.
Fot.6. Kwatera W-3, detal lica muru.
Fot.7. Kwatera W-11, mur licowany cegłą, widok ogólny.
Fot.8. Kwatera W-11, detal lica muru.
Fot.9. Kwatera N-1, ceglane tło tablicy.
Fot.10. Kwatera N-1, detal ceglanego lica muru.
Fot.11. Kwatera N-3, widok ogólny.
Fot.12. Kwatera N-3, detal ceglanego lica.
Fot.13. Kwatera N-6, widok ogólny.
Fot.14. Kwatera N-6, detal lica ceglanego.
Fot.15. Kwatera N-9, widok ogólny.
Fot.16. Kwatera N-9, detal lica ceglanego.
Fot.17. Kwatera N-12, widok ogólny.
Fot.18. Kwatera N-12, ceglane tło pomnika, detal.
Fot.19. Kwatera N-15, mur licowany płytkami.
Fot.20. Kwatera N-15, płytki ceramiczne, detal.

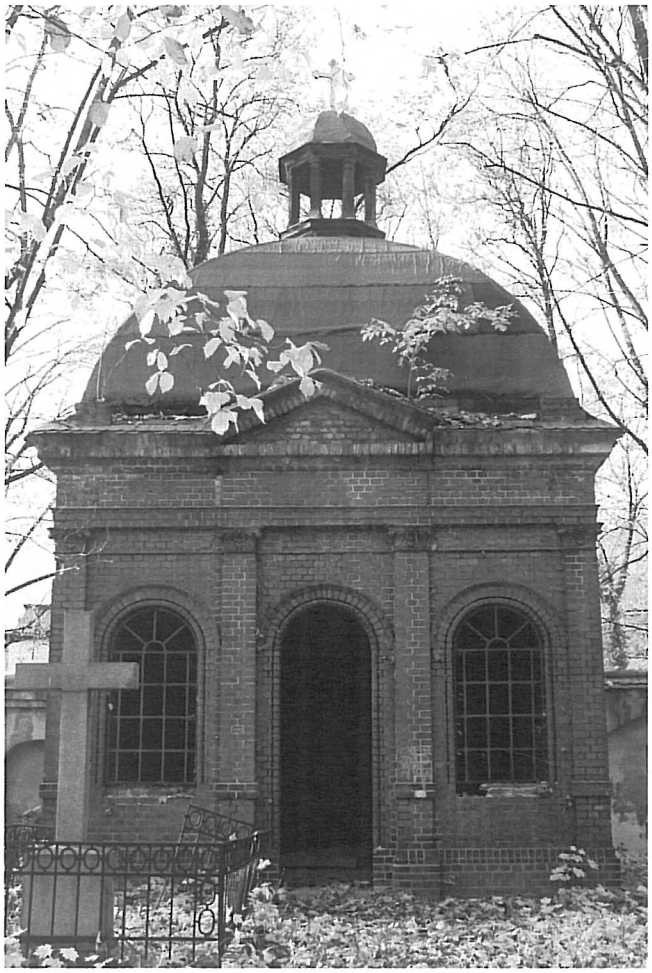

Fot.1. Kaplica III, widok ogólny od frontu.

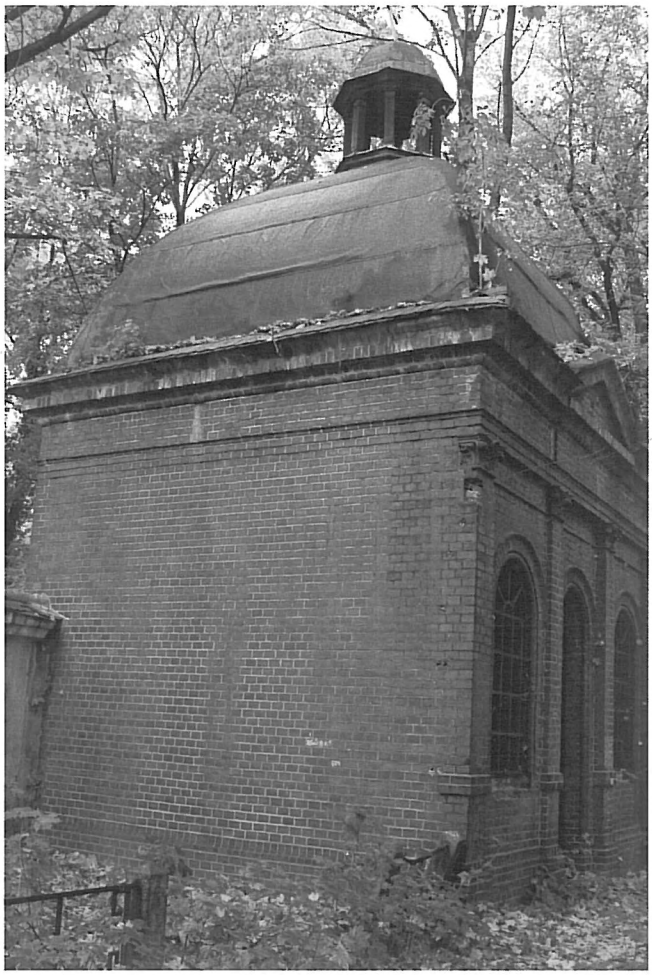

Fot.2. Kaplica III, widok ogólny na ścianę południową.

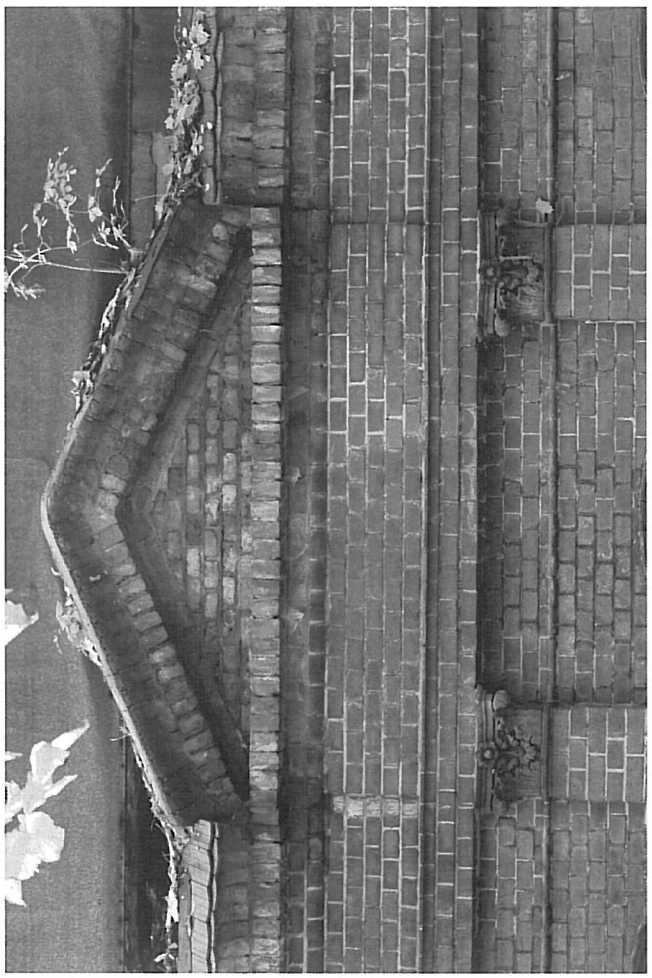

Fot.3. Kaplica III, detal zwieńczenia wejścia.

Fot.4. Kaplica III, detal zwieńczenia wejścia.

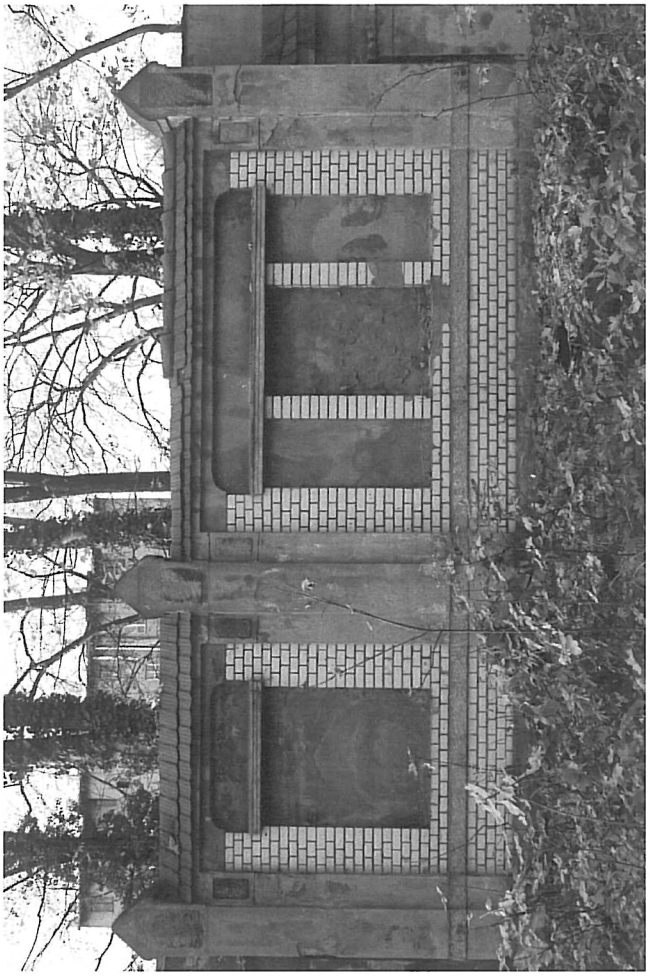

Fot.5. Kwatera W-3, widok ogólny licowanego muru.

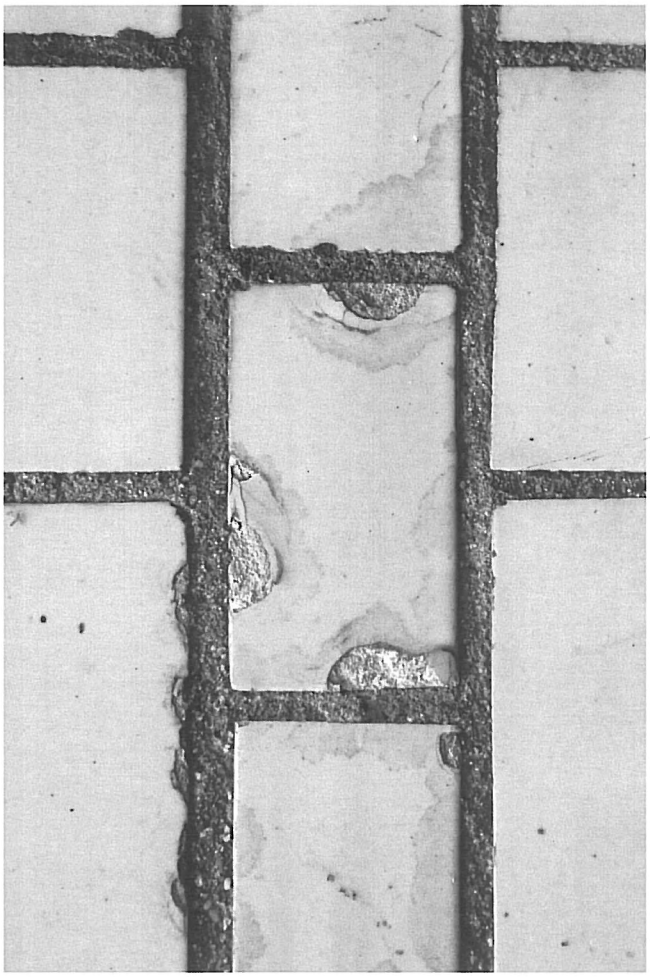

Fot.6. Kwatera W-3, detal lica muru.

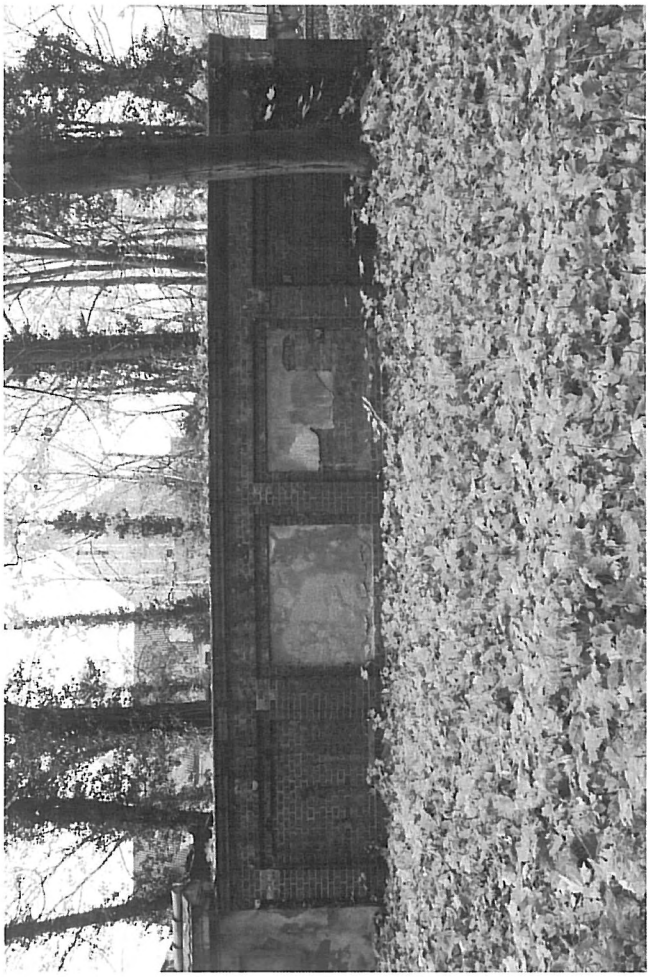

Fot.7. Kwatera W-11, mur licowany cegłą, widok ogólny.

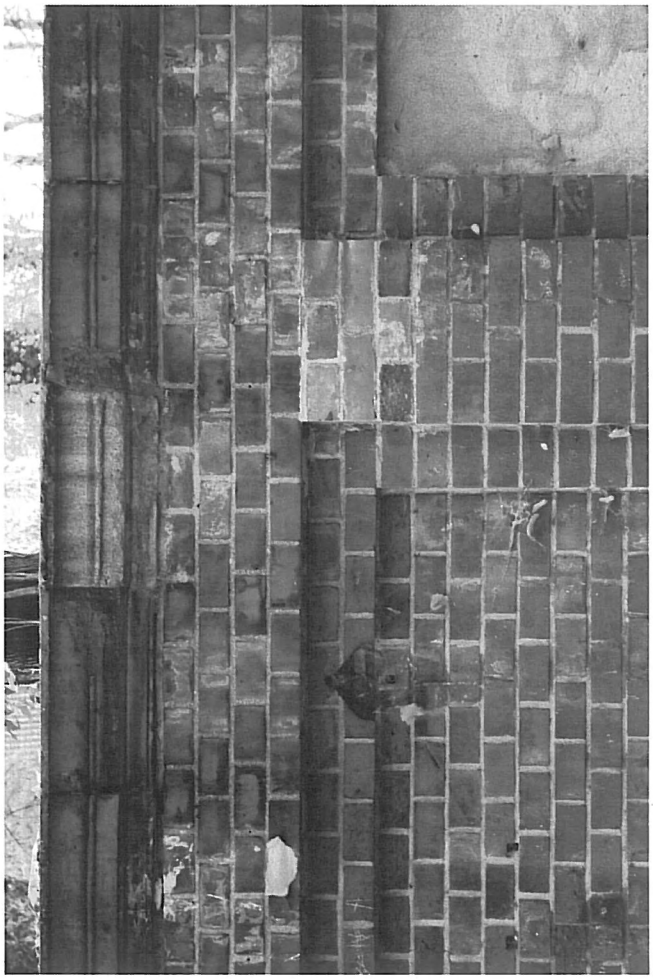

Fot.8. Kwatera W-11, detal lica muru.

Fot.9. Kwatera N-1, ceglane tło tablicy.

Fot.10. Kwatera N-1, detal ceglanego lica muru.

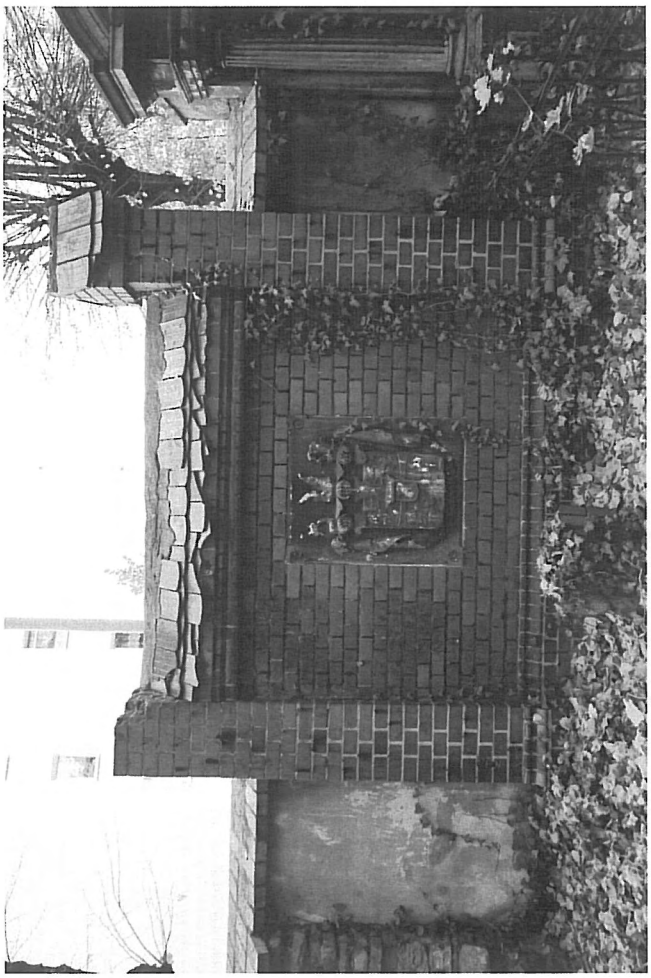

Fot.11. Kwatera N-3, widok ogólny.

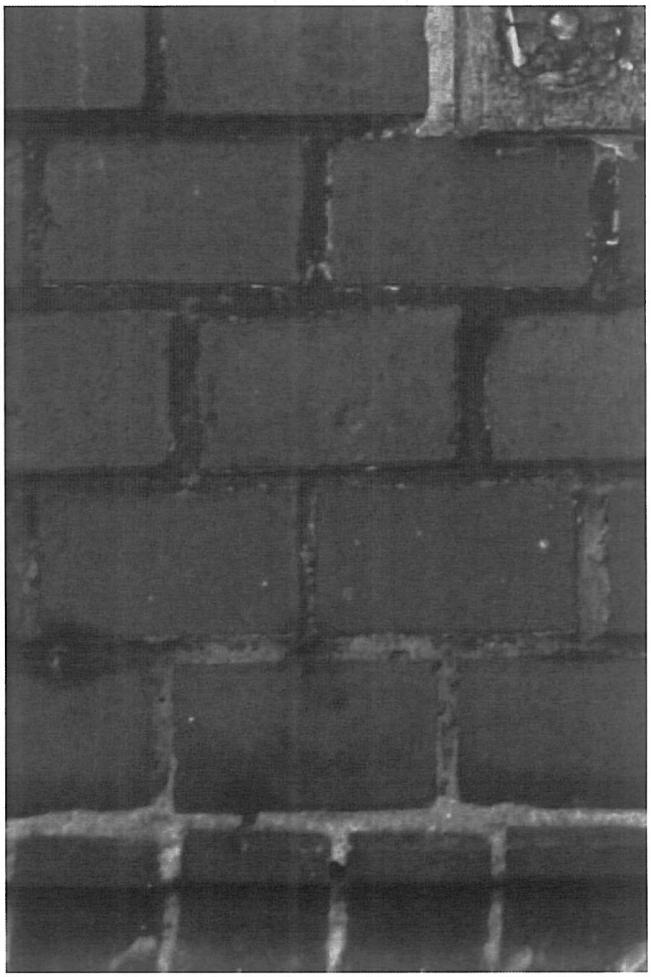

Fot.12. Kwatera N-3, detal ceglanego lica.

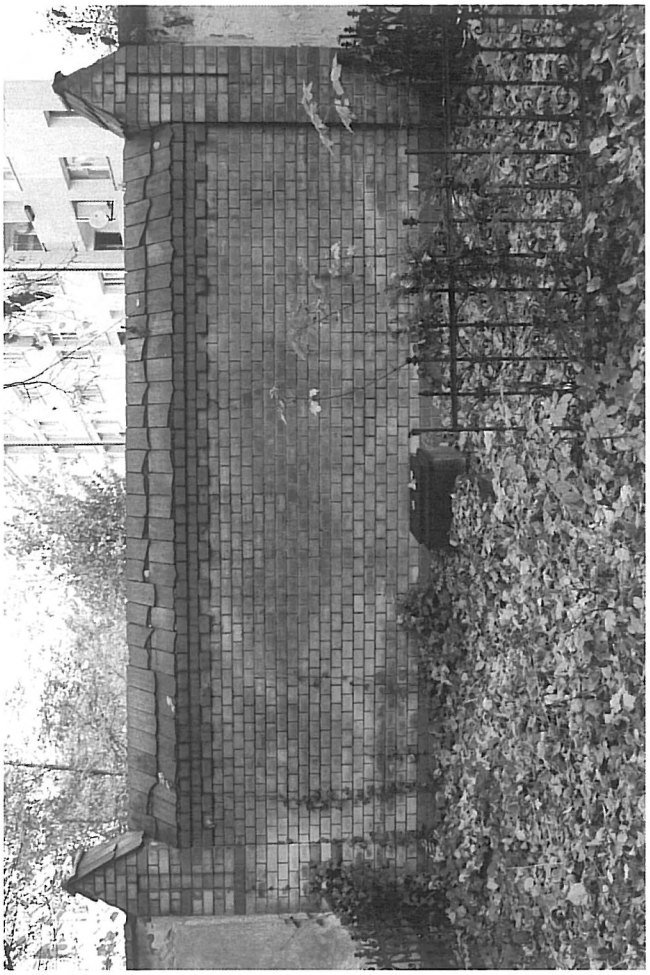

Fot.13. Kwatera N-6, widok ogólny.

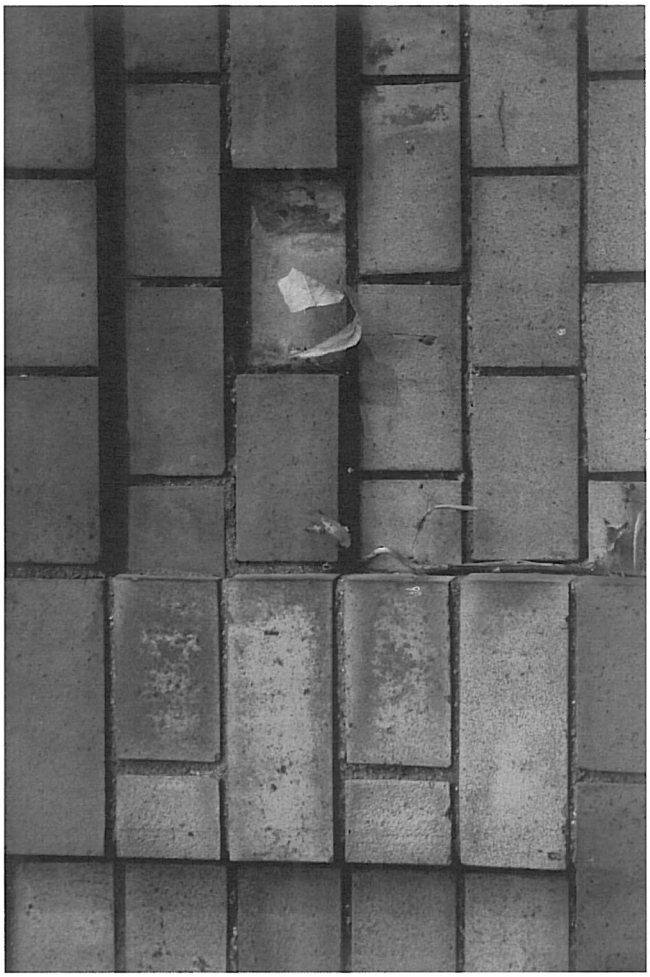

Fot.14. Kwatera N-6, detal lica ceglanego.

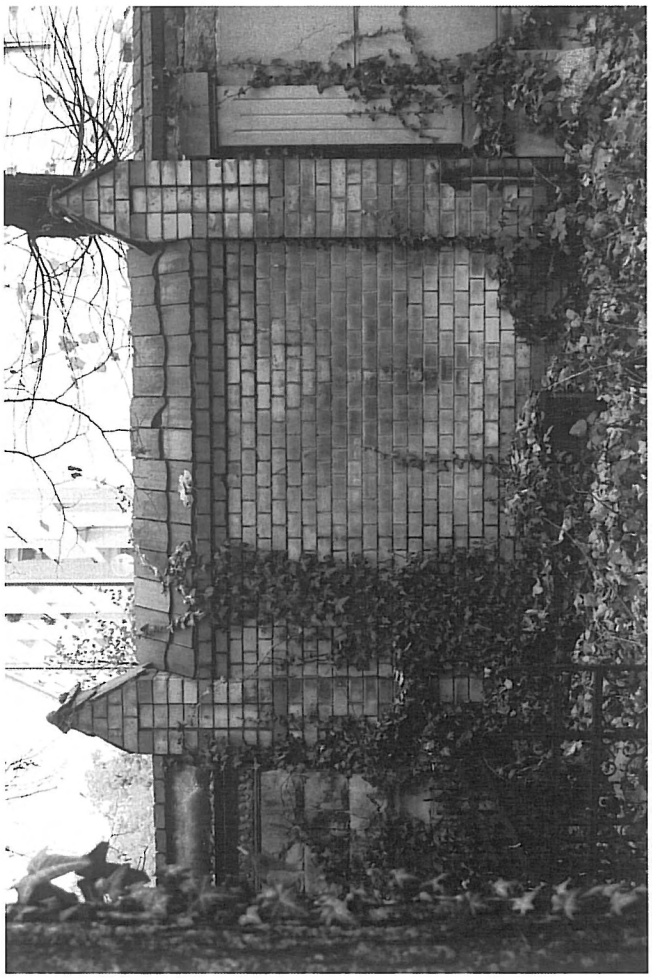

Fot.15. Kwatera N-9, widok ogólny.

Fot.16. Kwatera N-9, detal lica ceglanego.

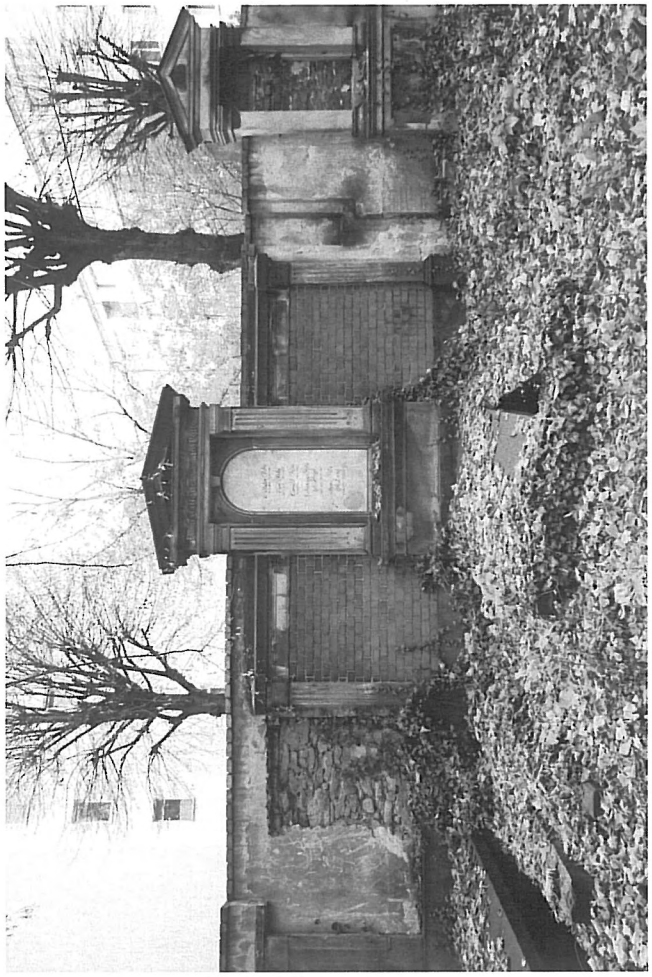

Fot.17. Kwatera N-12, widok ogólny.

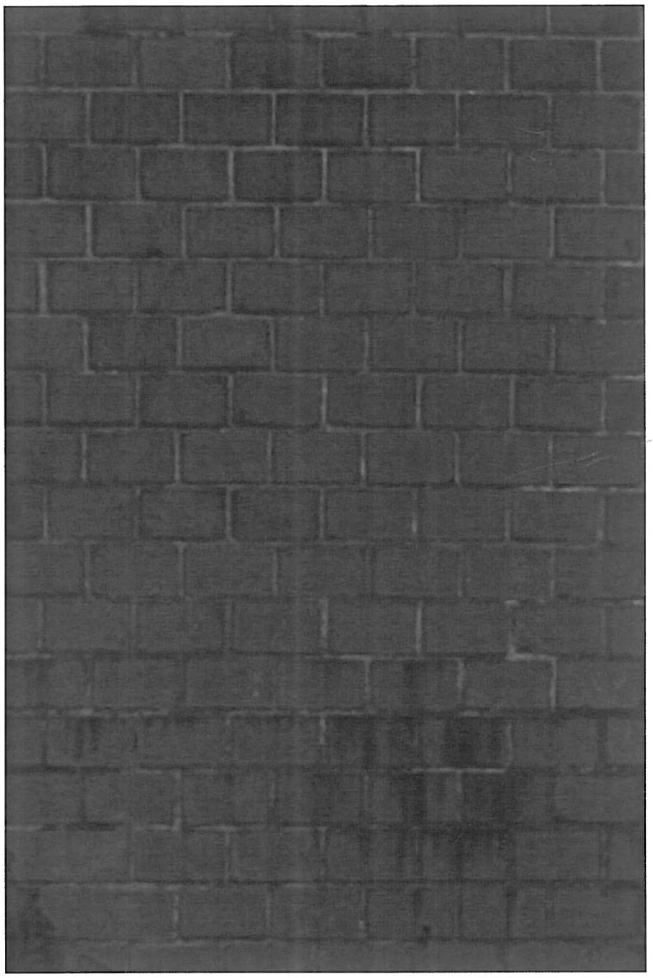

Fot.18. Kwatera N-12, ceglane tło pomnika, detal.

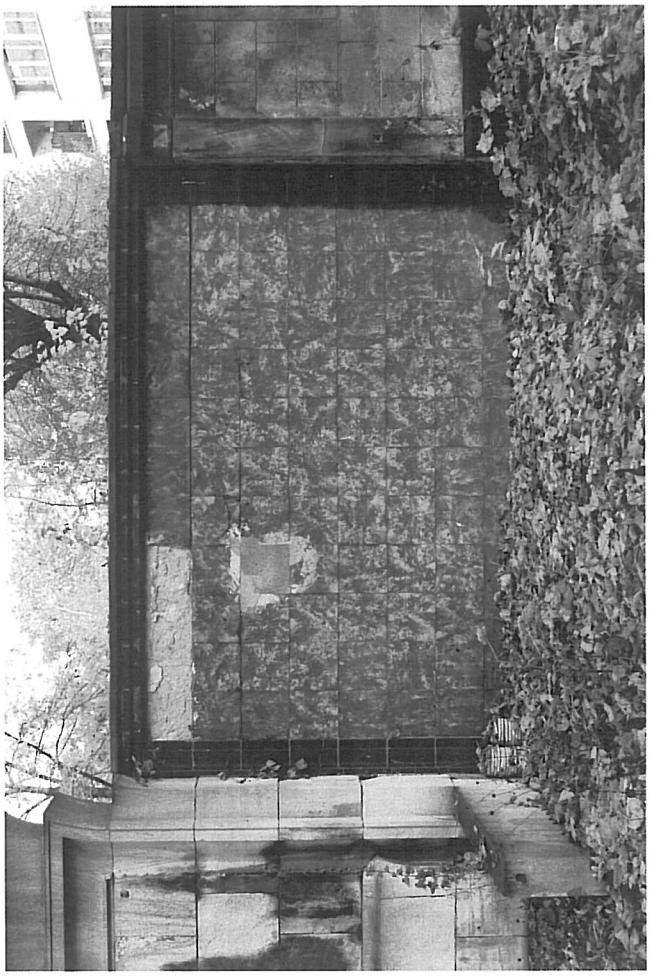

Fot.19. Kwatera N-15, mur licowany płytkami.

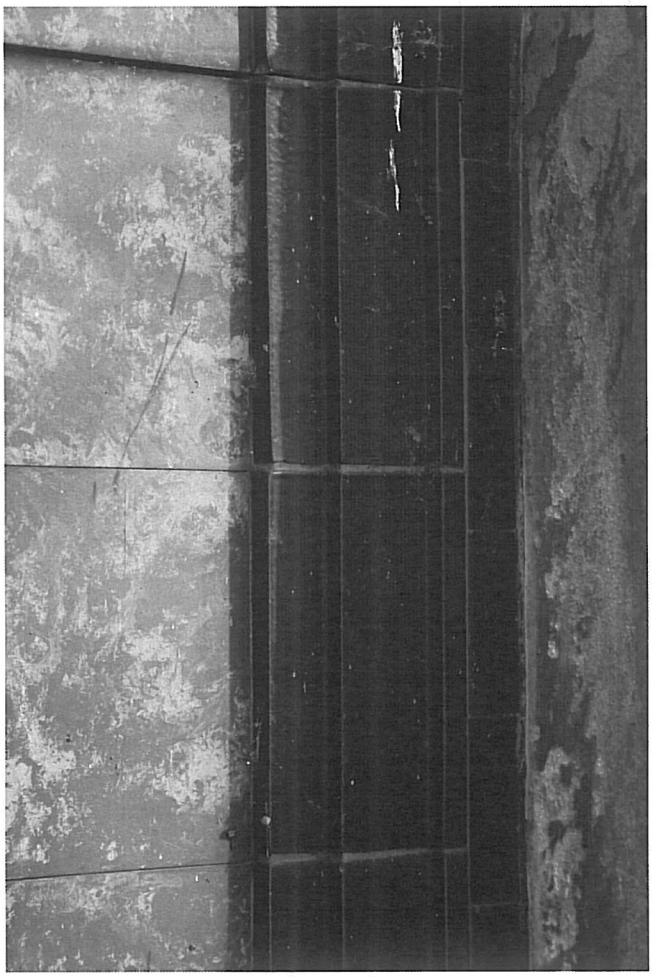

Fot.20. Kwatera N-15, płytki ceramiczne, detal.